

Տնային տնտեսությունների կենսամակարդակի(կենսապայմանների) ամբողջացված հետազոտությունը Հայաստանում

Տնային տնտեսությունների կենսամակարդակի (կենսապայմանների) ամբողջացված հետազոտությունն (ՏՏԿԱՀ) առաջին անգամ Հայաստանում անց է կացվել 1996թ.-ին (մեկ ամսվա ընթացքում), այնուհետև 1998/99թթ.-ին, և սկսած 2001թ.-ից այն իրականացվում է ամեն տարի: Հետազոտություններն իրականացվում են մեկ տարվա ընթացքում՝ տնային տնտեսությունների և բնակավայրերի ամենամսյա փոխարինմամբ (ռոտացիայով): Հետազոտության արդյունքները հիմնականում կիրառվում են երկրում սպառման վրա հիմնված աղքատության մակարդակի գնահատման համար, ինչպես նաև բնակչության կենսամակարդակի վերաբերյալ այլ ցուցանիշների միջոցով արժեքավոր տեղեկատվություն տրամադրելու համար:

Հայաստանում բարեկեցության մակարդակը գնահատելու համար օգտագործվում է սպառման ազդեցացված ցուցանիշը: Միջազգային փորձից ելնելով՝ ընդունված է, որ սպառումը ավելի ճշգրիտ տեղեկատվություն է ներկայացնում և այդքան էլ զգայուն չէ կարճատև տատանումների նկատմամբ, քան եկամտի ցուցանիշը, հատկապես՝ անցումային տնտեսությամբ երկրներում: Սպառման ազդեցացված ցուցանիշը հաշվարկվում է տնային տնտեսությունների կենսամակարդակի (կենսապայմանների) ամբողջացված հետազոտությամբ ստացված տվյալների հիման վրա և ներառում է հետևյալ բաղկացուցիչները. (ա) սպառված պարենային և ոչ պարենային ապրանքների արժեքը, ներառյալ սեփական արտադրության ապրանքները, մարդասիրական կազմակերպություններից և այլ աղբյուրներից ստացված օգնությունը, և (բ) երկարատև օգտագործման ապրանքների հաշվարկային արժեքը:

ՀՀ ԱՎԾ-ն տնային տնտեսությունների մակարդակում (միկրոմակարդակ) չի լրահաշվարկում թաքցրած եկամուտները Հայաստանի ողջ բնակչության եկամուտներում:

Իրականում Ջինիի գործակիցը գերազանցում է հաշվարկված և զեկույցում բերված ցուցանիշները՝ մեծահարուստների հարցազրույցից զանգվածաբար հրաժարման և տնային տնտեսությունների կողմից սովորաբար եկամուտները թաքցնելու պատճառով:

(I) Ընտրանքի ձևավորումը

2011թ.-ի ընտրանքի ձևավորման համար հիմք է հանդիսացել հանրապետության բոլոր տնային տնտեսությունների հասցեների տվյալների բազան, որը ստեղծվել էր 2001թ.-ի մարդահամարի արդյունքների հիման վրա՝ Համաշխարհային բանկի տեխնիկական աջակցությամբ:

Ընտրանքը կազմված է երկու մասից՝ գլխավոր և լրացուցիչ:

1. Գլխավոր ընտրանքը կազմելու համար գլխավոր համակցությունը բաժանվել է 48 ստրատայի, որից 12-ը՝ Երևանի համայնքներն են (այժմյան վարչական շրջանները):

Մարզի մակարդակով բոլոր բնակավայրերը բաժանվել են երեք կատեգորիաների՝ մեծ քաղաքներ՝ 15 հազար և ավելի բնակչություն ունեցող, փոքր քաղաքներ՝ 15 հազարից պակաս բնակչություն ունեցող և գյուղեր : Մեծ քաղաքները կազմել են 16 խումբ (ստրատա), իսկ փոքր քաղաքները և գյուղերը՝ տասական ստրատա:

Համաձայն այդ բաշխման, ձևավորվել է ըստ մարզերի և ք.Երևանի ստրատիֆիկացված երկաստիճան ընտրանք: Բոլոր մարզերը և ք.Երևանը, ինչպես նաև բոլոր գյուղական և քաղաքային բնակավայրերն ընտրանքային համակցության մեջ ներառվել են ըստ երկրի բոլոր տնային տնտեսությունների կազմում այդ բնակավայրերում բնակվող տնային տնտեսությունների համամասնության: Առաջին փուլում ընտրվել են հաշվային տեղամասերը, այսինքն, ընտրանքի սկզբնական միավորները, որոնք պետք է հետազոտվեն մեկ տարվա ընթացքում: Համաձայն 2011թ.-ի ՏՏԿԱՀ ընտրանքի, քաղաքային բնակավայրերում ընտրվել է ամսական 46, իսկ գյուղական բնակավայրերում՝ 18 հաշվային տեղամաս:

2. Լրացուցիչ ընտրանքը կազմվել է ՀՄՀ-ի կողմից տրամադրված այն գյուղերի ցանկից, որտեղ նախատեսված է իրականացնել այդ հիմնադրամի ճանապարհային ծրագրերը: Այդ ցանկից նախապես հանվել են այն գյուղերի հաշվային տեղամասերը, որոնք արդեն իսկ մասնակցել են գլխավոր ընտրանքում: Մնացած հաշվային տեղամասերից ընտրվել է ամսական 18 հաշվային տեղամաս: Այսպիսով, գյուղական բնակավայրերի ընտրանքը կրկնապատկվել է:

3. Գլխավոր և լրացուցիչ ընտրանքները միավորելուց հետո, երկրորդ փուլում ընտրվել են հետազոտվող տնային տնտեսությունները: Յուրաքանչյուր ամիս հետազոտվել է 656 տնային տնտեսություն, որից 368-ը՝ քաղաքային և 288-ը՝ գյուղական բնակավայրերից: Յուրաքանչյուր ամիս դաշտային աշխատանքներն իրականացրել են 82 հարցազրուցավար, որոնցից յուրաքանչյուրի ծանրաբեռնվածությունը կազմել է ամսական 8 տնային տնտեսություն:

2011թ.-ին ընտրվել է 7872 տնային տնտեսություն, որից 4416-ը՝ քաղաքային, իսկ 3456-ը՝ գյուղական բնակավայրերից: Հետազոտության տվյալներն ապահովում են նվազագույն ներկայացուցչականություն՝ մարզային կտրվածքով:

(II) 2008-2011թթ.-ի հետազոտությունների ընտրանքի չափը և բնակավայրերի ընդգրկվածությունը

Աղյուսակ 1. Հետազոտված տնային տնտեսությունների և ընտրանքում ընդգրկված գյուղական ու քաղաքային բնակավայրերի քանակը, 2008-2011թթ.-ին

	2008թ.	2009թ.	2010թ.	2011թ.
Հետազոտված տնային տնտեսությունների քանակը	7872	7872	7872	7872
Ընտրանքում ընդգրկված քաղաքային բնակավայրերի քանակը	44	45	46	44
Ընտրանքում ընդգրկված գյուղական բնակավայրերի քանակը	263	313	307	312

Աղբյուրը. ՀՀ ՏՏԿԱՀ 2008-2011

Համաձայն 2011թ.-ի ՏՏԿԱՀ տվյալների, ըստ մշտական բնակչության ցուցանիշի, տնային տնտեսության միջին չափը կազմել է 3.89 մարդ, քաղաքային բնակավայրերում՝ 3.74 մարդ, գյուղական բնակավայրերում՝ 4.16 մարդ: Ըստ առկա բնակչության ցուցանիշի տնային

տնտեսության, միջին չափը (ըստ ընտրանքային համակցության) կազմել է 3.65 մարդ, քաղաքային բնակավայրերում՝ 3.57 մարդ, գյուղական բնակավայրերում՝ 3.80 մարդ:

(III) Դաշտային աշխատանքների նկարագրությունը

2011թ.-ի հետազոտության դաշտային աշխատանքների իրագործման համար կազմավորվել է 82 հարցազրուցավարից և 15 խմբավարից բաղկացած անձնակազմ: Հետազոտության իրականացումը վերահսկվել է համակարգողների, որակի ստուգողների, ինչպես նաև խմբավարների կողմից: Նախքան հետազոտության սկիզբը, դաշտային աշխատանքներն իրականացնող անձնակազմի համար կազմակերպվել է համապատասխան հրահանգավորում:

Յուրաքանչյուր հարցազրուցավար տարվա ընթացքում աշխատել է 12 քլաստերում (հաշվային տեղամասում)՝ այցելելով 8 տնային տնտեսություն մեկ ամսվա ընթացքում: Յուրաքանչյուր քլաստերում աշխատանքն ավարտելուց հետո հարցազրուցավարը լրացված հարցաշարերն ու օրագրերը ներկայացրել է ստուգման և կողավորման, միաժամանակ ներկայացնելով նաև ընտրանքի հաշվետվությունը: Ողջ հավաքագրված տեղեկատվությունը կողավորվել է, անցել է տրամաբանական ստուգում, մուտքագրված տվյալները տարբեր օպերատորների կողմից համադրվել են, որից հետո անցել ծրագրային տրամաբանական ստուգում և ուղղվել՝ ըստ գրանցված սխալների ցանկի: 2011թ.-ին հետազոտված յուրաքանչյուր տնային տնտեսություն, մեկ ամսվա ընթացքում, օրագիրը լրացնելու համար ստացել է 1500 դրամ: Մուտքագրված տեղեկատվության հիման վրա ստեղծվել է տվյալների բազա՝ օգտագործելով տվյալների մուտքագրման համար հատուկ ծրագրային փաթեթ: Դաշտային աշխատանքների ընթացքում հարցազրուցավարներն այցելել են 15449 հասցե, իսկ գրանցված հրաժարման միջին հանրապետական մակարդակը կազմել է 8.7% (Աղյուսակ 2):

Աղյուսակ 2. 2011թ.-ին հետազոտված տնային տնտեսությունների քանակը և հրաժարման դեպքերն ըստ ք. Երևանի և մարզերի

Մարզեր	Լրացված հարցաշարերի թիվը	Հրաժարման տոկոսը
ք.Երևան	1344	25.2
Արագածոտն	576	0.1
Արարատ	768	4.7
Արմավիր	768	8.8
Գեղարքունիք	672	0.3
Լոռի	768	4.3
Կոտայք	768	1.8
Շիրակ	768	7.8
Սյունիք	480	0.6
Վայոց Ձոր	384	1.1
Տավուշ	576	3.1
Ընդամենը Հայաստանում	7872	8.7

Աղբյուրը. ՀՀ ՏՏԿԱՀ 2011

Նշում. Հրաժարման տոկոսը հաշվարկվել է որպես հրաժարման դեպքերի հարաբերություն այցելած հասցեների քանակի վրա:

Հետազոտությունը մասնակցելուց հրաժարման դեպքերի տեսակարար կշիռը, որը հաշվարկվում է որպես հրաժարման դեպքերի հարաբերություն ընդամենը այցելած հասցեների նկատմամբ, զգալիորեն տարբերվում է ըստ մարզերի: Հրաժարման ամենաբարձր

մակարդակը գրանցվել է ք.Երևանում՝ 25.2%, իսկ ամենացածր մակարդակը (0.1%)՝ ՀՀ Արագածոտնի մարզում: Ի դեպ, հետաքրքրական է, որ 2008թ.-ի համեմատ հրաժարման դեպքերի մակարդակը ողջ հանրապետության կտրվածքով աճել է 16%-ով: 2008թ.-ի համեմատ հրաժարման դեպքերի զգալի աճ է արձանագրվել Շիրակի մարզում (մոտ 2 անգամ), ք.Երևանում (33.3%) և Տավուշի մարզում (6.9%) : Մնացած մարզերում նկատվել է հրաժարման դեպքերի նվազում: Ինչպես նախորդ հետազոտությունները, 2011թ.-ի հետազոտությունը նույնպես գրանցել է համեմատաբար հարուստ տնային տնտեսությունների կողմից ավելի մեծ հրաժարման մակարդակ:

(IV) Հետազոտության գործիքների նկարագրությունը

Հետազոտության իրագործման համար մշակվել են հետազոտության հետևյալ գործիքները՝ հարցաշար, օրագիր և հարցազրուցավարի հրահանգ:

Հարցաշարը լրացվում է հարցազրուցավարի կողմից՝ ամսվա ընթացքում առնվազն հինգ անգամ տնային տնտեսություն կատարած իր այցելությունների ժամանակ: Տնային տնտեսության գլխավորի կամ այլ բանիմաց չափահաս անդամի հետ անմիջական հարցազրույցի ընթացքում հարցազրուցավարը հավաքագրում է տեղեկատվություն տնային տնտեսության կազմի, բնակարանային պայմանների, տնային տնտեսության անդամների զբաղվածության, կրթական մակարդակի և առողջական վիճակի, հողամասի, անասունների և գյուղտնտեսության առկայության ու օգտագործման, տնային տնտեսությունների միջև դրամական և ապրանքային հոսքերի և այլնի մասին:

2011թ. հարցաթերթում կատարվել են որոշակի փոփոխություններ: Այսպես, հարցաթերթում ավելացվել են «Երեխաների կարիքները» և «Տնային տնտեսություններում էներգակիրների ամսական սպառումը» բաժինները: Միևնույն ժամանակ հարցաթերթից հանվել է «Ֆինանսական ճգնաժամի հաղթահարում» բաժինը: Հարցաթերթում վերանայվել են «Տնային տնտեսության անդամների ցուցակը», «Բնակարանային և բնակության պայմաններ», «Զբաղվածություն», «Առողջություն (ընդհանուր) և առողջապահություն», «Գյուղատնտեսություն», «Տնային տնտեսությունների գործունեություն՝ որպես գործատու, սպասարկող անձնակազմի համար» բաժինները և «Տնտեսական գործունեության տեսակների դասակարգիչ» հավելվածը: Այսպիսով, 2011թ.-ի հետազոտության հարցաթերթն իր մեջ ներառում էր հետևյալ բաժինները. (1) տնային տնտեսության անդամների ցուցակը, (2) միգրացիա, (3) բնակարանային և բնակության պայմաններ, (4) զբաղվածություն, (5) կրթություն, (6) գյուղատնտեսություն, (7) դրամական և ապրանքային հոսքերը տնային տնտեսությունների միջև, (8) առողջություն (ընդհանուր) և առողջապահություն, (9) խնայողություններ և պարտքեր, (10) կենսամակարդակի սուբյեկտիվ գնահատականը, (11) սոցիալական կապիտալ և ծառայությունների մատուցում, (12) սոցիալական օգնություն, (13) տնային տնտեսությունների գործունեություն՝ որպես գործատու, սպասարկող անձնակազմի համար, (14) երեխաների կարիքները և (15) տնային տնտեսություններում էներգակիրների ամսական սպառումը»:

Օրագիրը լրացնում է անմիջապես տնային տնտեսությունը մեկ ամսվա ընթացքում: Ամեն օր տնային տնտեսությունը գրանցում է սննդամթերքի, ոչ պարենային ապրանքների և ծառայությունների ձեռք բերման համար կատարած իր բոլոր ծախսերը՝ տալով դրանց մանրամասն նկարագիրը, օրինակ՝ գնված սննդամթերքի համար նշվում է ապրանքի

անվանումը, քաշը, արժեքը և այն վայրը, որտեղից գնվել է այդ ապրանքը: Բացի այդ, օրագրում տնային տնտեսությունը նշում է ինչպես սեփական հողից և անասուններից ստացված և օգտագործված սննդամթերքը, այնպես էլ այլ աղբյուրներից (նվեր, մարդասիրական օգնություն) ստացված սննդամթերքը: Օրագրում լրացվում են նաև գնված և անվճար ձեռքբերված ոչ պարենային ապրանքները և ստացված ծառայությունները: Օրագրում տնային տնտեսությունը նշում է նաև ամսվա ընթացքում ստացված եկամուտները: Ամսվա վերջում լրացվում է նաև քիչ քանակությամբ սպառվող սննդամթերքի և երկարաժամկետ օգտագործման ապրանքների կամ ծիսակատարությունների մասին տեղեկատվությունը: Օրագրում կատարված գրանցումները ստուգվում են հարցազրուցավարի կողմից հետազոտվող ամսվա ընթացքում տնային տնտեսություն կատարած 5 պարտադիր այցելությունների ժամանակ: Հետազոտության օրագիրը բաղկացած է հետևյալ բաժիններից. (1) օրվա ընթացքում գնված սննդամթերք, (2) օրվա ընթացքում տանը սպառված սննդամթերք, (3) տնից դուրս սպառված սննդամթերքի վրա կատարած ծախսեր, (4) գնված ոչ պարենային ապրանքներ և ստացված ծառայություններ, (5) անվճար ստացված ոչ պարենային ապրանքներ և ծառայություններ, (6) տնային տնտեսության եկամուտներ և դրամական մուտքեր, (7) սննդամթերքի տեսակներ, որոնք սովորաբար օրվա ընթացքում սպառվում են քիչ քանակությամբ, (8) անշարժ գույքի, երկարաժամկետ օգտագործման ապրանքների և ծիսական ծառայությունների ցանկ:

Հարցազրուցավարի հրահանգը մանրամասն հրահանգավորում է հարցաթերթի և օրագրի լրացման կարգը:

Հետազոտությունից առաջ հարցաթերթը, օրագիրը և հարցազրուցավարի հրահանգը վերանայվել և համապատասխան ուղղումների են ենթարկվել: